

Một thành phố ở ngã tư đường: làm thế nào Gaza trở thành một trong những trung tâm trí tuệ vĩ đại của Đế chế La Mã

© **Christopher Mallan**, Associate Professor in Classics and Ancient History Đại học Tây Úc

Những năm 2023 và 2024 chắc chắn sẽ được nhớ đến như một trong những năm đen tối nhất trong lịch sử lâu dài và thường xuyên bạo lực của Gaza.

Sự tàn phá gần đây của các trường học và đại học ở dải Gaza đã thu hút sự chú ý của giới [truyền thông](#) và mối quan tâm từ Liên Hợp Quốc, điều này đã đặt ra câu hỏi liệu thiệt hại có thể được coi là "[học thuật](#)" hay không.

Những báo cáo như vậy là nguyên nhân để phản ánh về lịch sử trí tuệ của thành phố - điều hiếm khi được thảo luận bên ngoài giới học thuật. Đây là một sự xấu hổ, vì đã có một giai đoạn vào cuối Đế chế La Mã (thế kỷ thứ 5 và thứ 6 sau Công nguyên) khi Gaza là một trong những trung tâm trí tuệ vĩ đại của thế giới Địa Trung Hải.

Gaza và Đế chế La Mã

Gaza và các thị trấn xung quanh như được mô tả trong bức tranh khảm 'Bản đồ Madaba' (nằm ở Jordan) có niên đại từ thế kỷ thứ 6 sau Công nguyên. [Wikimedia](#)

Lịch sử này của Gaza dưới thời Đế chế La Mã bắt nguồn từ việc tái lập thành phố vào những năm 60 trước Công nguyên, sau khi nó đã bị phá hủy nhiều thập kỷ trước đó bởi Alexander Jannaeus (người cai trị Vương quốc Judaea láng giềng), theo lời kể của nhà sử học Do Thái [Josephus](#).

Dưới sự hòa bình tương đối của Đế chế La Mã, thành phố không còn là con mồi cho sự chú ý của đế quốc của các nước láng giềng hùng mạnh hơn, có thể là Ai Cập, Hy Lạp, Judaeae hoặc thực sự là La Mã. Người Gaza đã có thể tận dụng vị trí của họ trên một trong những ngã tư địa lý vĩ đại.

Gaza nằm trên tuyến đường chính từ Ai Cập đến các thành phố lịch sử của Levant, tương ứng với Lebanon, Jordan, Israel và Syria ngày nay. Nó cũng cung cấp quyền truy cập vào biển Địa Trung Hải ở cuối một trong những tuyến đường thương mại chính từ Ả Rập, qua thành phố [Petra](#).

Gaza dường như chủ yếu là một trung tâm thương mại cho đến một thời điểm nào đó trong thế kỷ thứ 5, tại thời điểm đó nó trở nên đáng chú ý cho các trường học cũng như thương mại của nó.

Giữa ngoại giáo và Kitô giáo

Trung Đông La Mã muộn là một điểm nóng của hoạt động trí tuệ.

Trong thời gian này, các trường học của Alexandria (ở Ai Cập), Constantinople (Istanbul), Antioch (Antakya) và Gaza có thể được coi là Liên minh Ivy của thời đại của họ.

Mặc dù không có trường đại học chính thức như chúng ta nghĩ về chúng ngày nay, những trung tâm trí tuệ cổ xưa này đã tổ chức các giáo viên nổi tiếng, những người sẽ thu hút những người giỏi nhất và sáng giá nhất trong giới thượng lưu La Mã.

Nếu bạn muốn làm điều đó ở Thế giới La Mã muộn (và nếu bạn không chỉ huy một [đội quân Goth](#)), việc bạn tham gia vào chính quyền dân sự của Giáo hội Kitô giáo mới hùng mạnh phần lớn được quyết định bởi giáo dục của bạn.

Chúng tôi biết khá nhiều về giáo trình giáo dục của các trường Gaza. Trọng tâm của nền giáo dục cổ đại ưu tú này là nghiên cứu về văn học và hùng biện.

Chương trình giảng dạy tập trung vào các văn bản Hy Lạp cổ điển (trái ngược với tiếng Latin hoặc [Syriac](#)). Các chàng trai trẻ sẽ được dạy cách soạn các bài phát biểu về các chủ đề khác nhau.

Trong một số trường hợp, những bài phát biểu này sẽ đề cập đến hoàng đế. Nhưng những bài phát biểu này không chỉ là những bài tập nịnh hót; chúng ta biết về một giáo viên trường học, [Timothy của Gaza](#) (hoặc *grammatikos*, sử dụng danh hiệu Hy Lạp của mình), người đã viết một bài phát biểu gửi đến Hoàng đế Anastasius (người trị vì từ năm 491–518 sau Công nguyên) kiến nghị ông bãi bỏ thuế đối với thương nhân.

Các ví dụ khác về tài hùng biện của Gaza ít rõ ràng hơn về mặt chính trị. Phần lớn chương trình giảng dạy liên quan đến việc viết về các chủ đề được đề xuất bởi văn học, thần thoại hoặc lịch sử Hy Lạp cổ đại.

Việc duy trì các yếu tố ngoại giáo (trong trường hợp này không phải là Kitô giáo) trong giáo trình là rất quan trọng. Như một quy luật, Đế chế La Mã sau này không được ghi nhận vì sự khoan dung tôn giáo của nó, cho dù giữa Kitô hữu và không Kitô giáo, hoặc giữa các Kitô hữu có niềm tin thần học khác nhau.

Chúng ta biết từ một tiểu sử cổ xưa của một giám mục thế kỷ thứ 5 tên là [Porphyry](#) rằng vị giám mục này đã tham gia vào việc phá hủy các ngôi đền ngoại giáo còn lại ở Gaza. Tuy nhiên, nói chung, các trí thức Gaza đã có thể

cân bằng niềm tin Kitô giáo của họ với tình yêu của họ đối với văn hóa cổ điển (ngoại giáo).

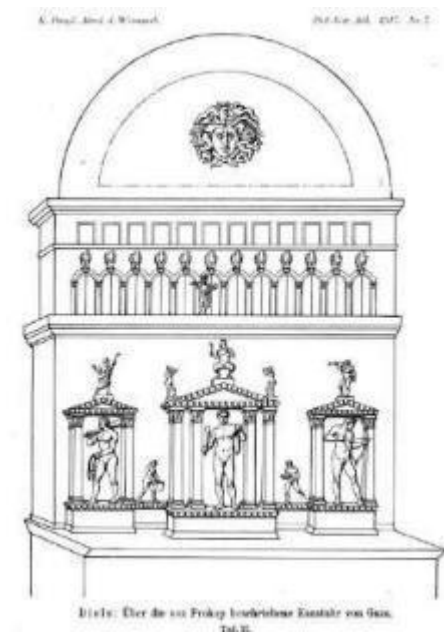
Ít nhất hai trí thức Kitô giáo Gaza, có tác phẩm còn tồn tại, khám phá các tài khoản Kinh thánh về sự sáng tạo được viết theo phong cách [đối thoại của Plato](#) từ thế kỷ thứ 4 trước Công nguyên. Những tác phẩm này kết hợp chủ yếu là triết học [tân Platonian](#) ngoại giáo với các diễn giải Kitô giáo.

Procopius và chiếc đồng hồ kỳ diệu

Người lớn nhất, hoặc ít nhất là có ảnh hưởng nhất, trong giới trí thức Gaza là Procopius của Gaza. Procopius là một nhà văn và giáo viên sung mãn. Ông được cho là đã phát minh ra một loại bình luận Kinh thánh, được gọi là *catena*, liên kết các đoạn văn của các học giả trước đó trong một loại tiền thân của các bài bình luận Kinh thánh ngày nay.

Tuy nhiên, nếu có một tác phẩm tóm tắt những nỗ lực giáo dục của các trường học ở Gaza trong khi cũng trình bày một bức tranh về thành phố, thì đó là mô tả của Procopius về đồng hồ Gaza.

Một trong những bài tập quan trọng trong giáo dục La Mã là học cách mô tả một đối tượng, một thứ gọi là *ekphrasis*. *Ekphrasis* of the clock của Procopius đã trở thành một ví dụ trong sách giáo khoa về điều này và thu hút sự chú ý của độc giả cổ đại.

Một bản dựng lại của Đồng hồ Gaza, được tạo ra bởi nghệ sĩ người Áo [Hanns Diehl](#) vào năm 1917. H. Diels, Ueber die von Prokop beschriebene Kunstuhr von Gaza. 1-39.

Bản thân chiếc đồng hồ là một kỳ quan cơ khí. Nằm trong khu chợ chính của Gaza, nó dường như là một phiên bản hoành tráng của một chiếc đồng hồ cucu với hình Hercules xuất hiện vào giờ.

Sự xuất hiện của Hercules vào mỗi giờ tương ứng với một trong những [công việc thần thoại](#) của anh ta, cho dù đó là giết sư tử Nemean hay dọn sạch chuồng ngựa Augean.

Procopius so sánh người phát minh ra chiếc đồng hồ này với Hephaestus ngày sau - vị thần thủ công của Hy Lạp. Cơ chế của đồng hồ được điều khiển bởi năng lượng nước.

Chiếc đồng hồ này, giống như các trường học nổi tiếng của Dải Gaza La Mã muộn, cuối cùng đã biến mất. Chúng ta không biết điều này xảy ra khi nào, nhưng nhiều thế kỷ sau thời kỳ hoàng kim trí tuệ của Gaza đã chứng kiến sự trở lại của xung đột.

Gần 1.500 năm đã trôi qua kể từ thời Procopius, các sinh viên của ông và kỹ sư thiết kế đồng hồ. Tuy nhiên, Gaza vẫn là một thành phố sống, với các nhà thơ và giáo viên.

Người ta có thể hy vọng rằng trong tương lai gần, các trường học hiện đại của Gaza sẽ mở cửa trở lại và đời sống trí tuệ sẽ một lần nữa được phép phát triển.